

Paradigma budoucího času ve španělštině – tři různé pohledy na problematiku distribuce budoucího času jednoduchého a opisného ve španělštině

Iva Novotná (Liberec)

THE PARADIGM OF THE FUTURE TENSE IN SPANISH – THREE DIFFERENT VIEWS ON THE DISTRIBUTION OF THE SYNTHETIC AND THE ANALYTIC FUTURE IN SPANISH

The article focuses on the synthetic future (FS: “hablaré”) and the analytic future (FA: “voy a hablar”). It presents three perspectives on the use and the distribution of these two forms based on existing studies. The first perspective is represented by studies which focus on linguistic factors and explain the rise in frequency of the analytic future as a result of the grammaticalization of *ir a + infinitive*. The second perspective assumes that the FS and the FA are used in different semantic-pragmatic contexts and the third perspective points to different situational meanings of the FA and the FS.

KEY WORDS

Spanish, analytic future, synthetic future, grammaticalization, pragmatic meaning, situational meaning

KLÍČOVÁ SLOVA

španělština, gramatikalizace, budoucí čas opisný, budoucí čas jednoduchý, pragmatický význam, situační kontext

1. ÚVODEM

V současné španělštině existuje několik způsobů, jak vyjádřit budoucí čas. My se zaměříme na budoucí čas jednoduchý (nazývaný také morfologický či syntetický budoucí čas, dále jen BČJ) *hablaré* a budoucí čas opisný (nazývaný také budoucí čas analytický, dále jen BČO) *voy a hablar*. Od 60. let 20. století bylo publikováno mnoho studií, které se věnují distribuci těchto dvou budoucích časů. Jednotlivé studie se navzájem velmi liší, ať už konkrétní oblastí, které je výzkum věnován, studovaným korpusem, nebo i použitou metodologií. Výsledky existujících studií by bylo možné shrnout v následujících bodech:

- a) Studie vycházejí ze skutečnosti, že BČO a BČJ jsou v předem definovaných kontextech dvě rozdílné formy pro vyjádření téhož referenčního významu, to znamená, že nahrazení jedné formy druhou se nezmění pravdivostní podmínky, tj. sém budoucího času zůstane zachován.
- b) Z dosud publikovaných studií (Sedano, 2006¹) vyplývá, že v současnosti převažuje vyjádření budoucího času pomocí BČO, a to jak ve Španělsku, tak v zemích Latin-

1 Jedná se o článek, ve kterém Sedano porovnává výsledky čtrnácti kvantitativních prací věnovaných užití BČJ a BČO publikovaných v letech 1970–1998.

ské Ameriky. Klesající četnost užití BČJ pro vyjádření budoucího času je částečně kompenzována jeho užitím v jiných kontextech (např. pro vyjádření pravděpodobnosti nebo hypotézy: *Estará enfermo. = Asi je nemocný.*). (Orozco, 2005; Fleischman, 1982).

- c) Berschin (1987, s. 301) vnímá současný stav jako pokročilé stadium jazykové změny, jejíž počátky lze hledat v 16. století, tj. v době, kdy se ve španělštině začala používat slovesná perifráze *ir a + infinitiv* také pro vyjádření budoucnosti. Dle jiných (např. Givon, 1971; Lyons, 1978; Marcos Marín, 1984; Orozco, 2005) se jedná o přirozený vývoj — jazyk původně syntetický se stává jazykem převážně analytickým a poté případně zase syntetickým. Nelson Cartagena (1995–1996) považuje nestabilitu slovesného paradigmatu budoucnosti za jev nikoliv hispanoamerický či hispánský, nýbrž románský — tj. týkající se (v rozdílné míře) všech románských jazyků.

Cílem tohoto příspěvku je seznámit čtenáře se třemi různými úhly pohledu na problematiku distribuce a vymezení rozdílného použití BČJ a BČO. První hledisko zahrnuje práce zaměřené na studium vlivu lingvistických faktorů při výběru BČO nebo BČJ, které nárůst užití BČO pro vyjádření budoucího času vidí jako důsledek gramatikalizace slovesné perifráze *ir a + infinitiv*. Druhé předpokládá, že BČJ a BČO mají stále rozdílné pragmatické významy — mluví se při výběru jedné z forem řídí danými sémanticko-komunikativními pravidly. Třetí pak poukazuje na rozdílný situační kontext užití BČJ a BČO.

2. TŘI RŮZNÉ POHLEDY NA PROBLEMATIKU DISTRIBUCE BUDOUCÍHO ČASU JEDNODUCHÉHO A OPISNÉHO VE ŠPANĚLŠTINĚ

2.1 GRAMATIKALIZACE SLOVESNÉ PERIFRÁZE *IR A + INFINITIV*

Každý přirozený jazyk se vyvíjí, mění; jednou z jazykových změn je gramatikalizace, při které lexém ztrácí svůj lexikální význam a nabývá významu gramatického. Příkladem gramatikalizace je anglické slovo *will*, které původně znamenalo *chtít* a dnes se jedná o pomocné sloveso při tvorbě budoucího času. Totéž lze říci také o BČO ve španělštině, jehož původ musíme hledat ve vazbě *ir (a) + infinitiv*, ve které *ir* označovalo pohyb podmětu směrem k dané činnosti, mohli bychom to přirovnat k českému „jít jíst“, „jít spát“ apod. Ve 13. století se tato konstrukce začala používat pro označení připravenosti, disponibility. Jako vyjádření blízké budoucnosti se *ir a + infinitiv* používá od poloviny 15. století (Pitloun 2005, s. 234).

Jednou ze studií, které si nárůst užití BČO vysvětlují právě jako důsledek postupující gramatikalizace této slovesné perifráze, je práce Aaronové (2006). Jako korpus použila autorka COREC², ve kterém se omezila pouze na evropskou španělštinu. Analyzovala texty od poloviny 13. do 20. století. Ze studie vyplývá neustálý nárůst frekvence užití BČO, z 1 % v polovině 13. století na 66 % ve 20. století, což autorka zdůvodňuje právě po-

2 COREC = Corpus de Referencia de la Lengua Española Contemporánea: Corpus oral Peninsular, F. Marcos Marín. Dostupný z: <<http://www.llf.uam.es/~fmarcos/>>.

stupující gramatikalizací perifráze *ir a + infinitiv*. Tento nárůst však neprobíhá ve všech lingvistických kontextech stejně rychle. Za statisticky významné (v korpusu z 20. století psaného i mluveného jazyka) považuje autorka následující faktory: přítomnost příslovečného určení času, kde upozorňuje na větší užití BČO ve větách bez příslovečného určení času než s příslovečným určením času, a modalitu věty, přičemž ve větách tázácích je procento použití BČO větší než ve větách oznamovacích. Dalším relevantním faktorem je typ slovesa. Ze studie vyplývá, že statická slovesa vždy upřednostňovala formu BČJ před BČO, a to na rozdíl např. od sloves dynamických. Dle autorky je relevantnost jednotlivých lingvistických faktorů důkazem stop původního významu perifráze *ir a + infinitiv*, který je, i přes velký nárůst četnosti užívání BČO a přes pokročilou gramatikalizaci této perifráze, s určitými kontexty méně kompatibilní než s jinými.

S lingvistickými faktory pracuje také Orozco (2005). Ve svém článku se zabývá distribucí budoucích časů (BČO, BČJ a přítomného času) na severu Kolumbie. Za relevantní označuje stejně jako Aaron (2006) modalitu věty a přítomnost příslovečného určení času. Dalším relevantním faktorem je, zda se jedná o tzv. blízkou či vzdálenou budoucnost — pro vyjádření blízké budoucnosti se spíše použije BČO než BČJ — a délka slovesa, přičemž více než dvouslabičná slovesa a slovesa *dar = dát, poskytnout, udělit* se spíše vyskytují ve formě BČO na rozdíl od jednoslabičných sloves a sloves *ser = být, ver = vidět*, která naopak preferují BČJ.

2.2 ROZDÍLNÉ SÉMANTICKO-PRAGMATICKÉ VÝZNAMY BČJ A BČO

Tradičně jsou oba budoucí časy spojovány s rozdílnými sémantickými a pragmatickými významy: BČO je vnímán spíše jako vyjádření blízké budoucnosti; činnosti, která již byla zahájena, nebo jako vyjádření záměru, plánu. Všechny tyto kontexty úzce souvisejí s původním významem konstrukce *ir a + infinitiv*: „být na cestě k cíli“. BČJ pak tradičně slouží spíše pro vyjádření vzdálené, nejisté budoucnosti. Dle Berschina (1987, s. 304) je rozhodujícím faktorem tzv. „propojení“ výpovědi s řečovým aktem, „toto propojení ať už časové, místní nebo situační může být buď pozitivní, nebo negativní. V prvním případě je preferující formou pro vyjádření budoucího času BČO, ve druhém pak BČJ.“³

Tyto tradiční významy potvrzuje ve svých studiích Sedano (2006) a dále interpretuje BČO jako vyjádření blízké či/a pravděpodobnější budoucnosti. Zároveň autorka poukazuje na velkou rozdílnost v četnosti užití BČO a BČJ v psaném a mluveném jazyce ve Venezuele. Na totéž upozorňuje také *Nueva gramática de la lengua española* (2009) (dále jen NGLE). Mnohem větší četnost BČJ v psaném textu⁴ (93 % v tisku oproti 12 % v mluveném jazyce) si Sedano (2006) vysvětluje tím, že BČJ je starší a tradičnější forma vyjádření budoucnosti a psaný jazyk je vždy konzervativnější. NGLE naopak odkazuje k rozdílným stylovým variantám, ve kterých se BČO a BČJ používají.⁵

3 „Esta conexión -sea temporal, espacial, situacional- puede ser positiva o negativa. En el primer caso se prefiere el FA, en el segundo, el FS.” (Berschin 1987, 304)

4 Jako korpus autorka použila články z venezuelského deníku *El Universal*.

5 Dle NGLE (2009, 1175) může být BČJ považován v některých kontextech až za nepřiměřeně zdvořilý.

Další autor, který poukazuje na odlišné sémanticko-pragmatické významy BČJ a BČO je Blas Arroyo (2000). Ve své práci analyzoval divadelní hry dvou španělských autorů, Antonia Buera Valleja a Josého Luise Alonsa de Santose. Celkem definoval a prostudoval šest lingvistických a dva nelingvistické faktory. Z lingvistických uvádí jako relevantní modalitu věty a přítomnost příslovečného určení času, tedy stejné faktory jako Aaronová (2006) a Orozco (2005). Za relevantní považuje také, zda se jedná o blízkou či vzdálenou budoucnost. Vliv lingvistických faktorů autor interpretuje jako důkaz rozdílných sémanticko-pragmatických významů BČJ a BČO. Na základě vyššího výskytu BČO ve větách tázacích a zvolacích mu autor přiřazuje vyjádření nejistoty, ačkoliv za prostředek vyjádření tzv. nejisté budoucnosti bývá tradičně považován BČJ. Při porovnání studovaných korpusů se však jako nejvýznamnější faktor ukazuje samotný autor divadelních her.

2.3 ROZDÍLNÉ SITUAČNÍ KONTEXTY UŽITÍ BČJ A BČO

Třetí úhel pohledu reprezentují sociolingvistické studie, které se zabývají vlivem sociálních faktorů, jako je věk, pohlaví, sociálně ekonomické postavení mluvčích apod. při výběru jedné z forem vyjádření budoucího času. Vycházejí z předpokladu, že BČO a BČJ jsou dvě varianty vyjádření budoucího času, které se liší svým situačním kontextem. Různé sociální vrstvy považují některé varianty za vhodnější než jiné, což vysvětluje různou sociální distribuci BČJ a BČO.

Díaz (1997) zkoumá distribuci BČJ a BČO a přítomného času pro vyjádření budoucnosti v mluvené španělštině v Las Palmas de Gran Canaria v závislosti na sociálních faktorech — věku, pohlaví a sociálně ekonomickém postavení mluvčích. Výsledky její studie jsou následující: užití BČJ pro vyjádření budoucnosti převažuje u žen, u mluvčích první věkové kategorie (25–34 let) a u mluvčích z vyšších sociálně ekonomických vrstev. Naopak „propagátory“ BČO jsou především muži ve věku 34–55 let spíše nižšího sociálně ekonomického postavení. Výsledky své studie autorka shrnuje následovně: BČJ, BČO a přítomný čas jsou tři různé způsoby, jak vyjádřit budoucí čas ve španělštině, rozdílnosti mezi nimi jsou pragmatické povahy: každou z forem mluvčí vyjadřuje rozdílný stupeň jistoty ohledně uskutečnění budoucí události. Silva Corvalán (1995) hovoří o asertivitě. Ženy, mladí lidé a mluvčí vyššího sociálně ekonomického postavení tíhnou spíše k méně asertivnímu jazyku (Lavandera, 1984, s. 56), na základě čehož je možné považovat BČJ za méně asertivní vyjádření budoucího času než BČO. Další interpretaci výsledků je možné hledat ve vztahu mezi mírou prestiže formy a frekvencí jejího užití. Dle autorky tak lze z výsledků vyvodit, že BČJ je považována za prestižnější, „správnější“ formu pro vyjádření budoucího času. Za pravdu jí dávají i postřehy jiných lingvistů, např. Gili Gaya (1985, s. 175) potvrzuje, že „z důvodu nejistoty, která obklopuje budoucí událost, užití BČJ předpokládá určitou schopnost abstrakce, což vysvětluje, proč lidé s nižším vzděláním používají tuto formu méně než ti s vyšším vzděláním“.⁶ Dle Krocha a Smalla (1978) představuje BČJ normu naučenou

6 „Afirmación que a causa de la incertidumbre que rodea la acción venidera, el empleo del futuro morfológico supone cierta capacidad de abstracción que explica que los individuos poco instruidos recurran a esa forma verbal con menos frecuencia que los cultos.“ (Gili Gaya, 1985, s. 175)

v akademickém prostředí. Studie Mariny Díaz se vymyká nejen faktory, které studuje, ale i samotnými výsledky — z výzkumu totiž vyplývá, že pro vyjádření budoucnosti je v Las Palma de Gran Canaria preferována forma BČJ (na rozdíl od ostatních studií, které potvrzují zvyšující se frekvenci užití BČO, zvláště pak v mluveném jazyce).⁷

3. ZÁVĚREM

Z tohoto přehledu vyplývá, že důležitost faktorů i preferovaná forma pro vyjádření budoucího času ve španělštině se značně liší v závislosti na studovaném korpusu. Jde-li o psaný jazyk, častější variantou pro vyjádření budoucího času je BČJ (Sedano 2006, Aaron 2006), který je stále považován za tradičnější formu, a psaný jazyk je vždy konzervativnější než jazyk mluvený. Pokud jde o literární texty, rozhodujícím faktorem je sám autor a jeho osobní stylistické preference (Cartagena 1995–1996, Blas Arroyo 2000). V mluveném jazyce je to naopak BČO, který se stal formou pro vyjádření „neutrální budoucnosti“ (Orozco 2005, Aaron 2006, Blas Arroyo 2000).

LITERATURA

- AARON, J. E. (2006): Me voy a tener que ir yendo: A Corpus-Based Study of the Grammaticization of the *ir a* + INF Construction in Spanish. In: N. SAGARRA — A. J. TORIBIO (eds.), *Selected Proceedings of the 9th Hispanic Linguistic Symposium*, s. 263–272. Somerville: Cascadilla Proceeding Project.
- ALMEIDA, M. — DÍAZ, M. (1998): Aspectos sociolingüísticos de un cambio gramatical: la expresión de futuro. *Estudios Filológicos*, 33, s. 7–21.
- BERSCHIN, H. (1987): Futuro analítico y futuro sintético en el español peninsular y americano. *Revista de Filología Románica*, 4, s. 301–308.
- BLAS ARROYO, J. L. (2000): Aspectos sobre la variación lingüística en la lengua escrita: La expresión de futuridad en el español literario. *Lingüística Española Actual*, 22, s. 181–200.
- CARTAGENA, N. (1995–1996): La inestabilidad del paradigma verbal de futuro, ¿hispanoamericanismo, hispanismo, romanismo o universal lingüístico? *Boletín de Filología*, 35, s. 79–100.
- DÍAZ, M. (1997): Variación sintáctica y estilo discursivo: La expresión de la futuridad en el español de Las Palmas de Gran Canaria. *Lingüística Española Actual*, 19, s. 185–197.
- GILI GAYA, S. (1985): *Curso Superior de Sintaxis Española*. Barcelona: VOX/Bibliograf.
- KROCH, A. — SMALL, C. (1978): Grammatical Ideology and its Effect on Speech. In: D. SANKOFF (ed.), *Linguistic Variation: Models and Methods*, s. 44–55. Cambridge (US): Academic Press.
- LAVANDERA, B. (1984): *Variación y significado*. Barcelona: Bibliograf.
- OROZCO, R. (2005): Distribution of Future Forms in Northern Colombian Spanish. In: D. EDDINGTON (ed.), *Selected Proceedings of the 7th Hispanic Linguistic Symposium*. Somerville: Cascadilla Proceedings Projects, s. 56–65.
- PITLON, P. (2005): La perífrasis *ir a* infinitivo y la expresión de la posterioridad en el habla culta de Costa Rica. *Filología y Lingüística*, 31, 1, s. 233–250.

7 Touto gramatickou zmenou se zabývajú Almeida a Díaz (1998).

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (2009): *Nueva gramática de la lengua española. Morfología.*

Sintaxis I. Madrid: Espasa.

SEDANO, M. (2006): Importancia de los datos cuantitativos en el estudio de las

expresiones de futuro. *Revista Signos*, 39, s. 283–296.

SILVA CORVALÁN, C. (1995): Language Contact and Change: Spanish in Los Angeles. *Anthropological Linguistics*, 37, 2, s. 236–239.

Iva Novotná | Katedra románských jazyků, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci | Studentská 2, 461 17 Liberec
iva.novotna@tul.cz